

संपादक
दिपक मोरेश्वर नाईक

ही हानी रोखणे आवश्यक

देशात पूर, अतिवृष्टीसारख्या नैसर्गिक आपत्ती वारंवार येत आहेत. ज्यामुळे जनजीवन आणि शेती उद्ध्वस्त होत आहे. मराठवाडा असो वा हिमाचल, या विनाशामुळे होणारी जीवित व वित्तहानी चिंताजनक आहे.

मराठवाड्यात व सोलापुरात पुराने जनजीवन- शेती उद्ध्वस्त केली. पंजाबात अतिवृष्टीने हाहाकार माजवला. दार्जिलिंग या जगप्रसिद्ध पर्यटन स्थळाला महापुराने गिळंकृत केले. हिमाचल प्रदेश, उत्तराखंड, जम्मू-काश्मीर, आसाम, केरळ येथील महापुराच्या बातम्या अजूनही काळजाचा थरकाप उडवतात. सर्व घटनांमध्ये बेसुमार जीवितहानी झाली. करोडोंची वित्तहानी झाली. निसर्ग संपदेची धूळधाण उडाली. सर्वसामान्य जनतेला सांगितले जाते की, आभाळ फाटल्यावर टिगळ कुठे कुठे लावणार ? अलीकडे आभाळ असें वारंवार कसें फाटतं, याचा विचार आवश्यक आहे. या साऱ्याला विकास प्रकल्प व त्याद्वारे निसर्ग साखळीशी केली जाणारी छेडछाड कशी जबाबदार आहे, हे गुलदस्त्यातच ठेवले जाते. अजून मराठवाडा परिसरातील निसर्ग तडाख्याच्या आणि धिव्धंसाच्या खोल जखमा ओल्या असताना, तिथल्या पूरस्थितीसंदर्भात पाहणी, पंचनामे पूर्णही झालेले नसताना व त्या ठिकाणी करावयाची तातडीची मदत आणि योग्य पुनर्वसन याचे शासकीय पॅकेजही जाहीर झालेले नसताना नवी मुंबई विमानतळाच्या उद्घाटनप्रसंगी, पंतप्रधानांच्या साक्षीने जे पराक्रम वर्णिले गेले, त्याने राज्यकर्त्यांच्या विकासाबाबतच्या परंपरागत विचारांना हसावे की, त्यामुळे जो विनाश ओढवतो आहे आणि भविष्यात वाढून ठेवलाय त्यासाठी रडावे, हे समजेनासे झाले. त्यावेळी राज्याच्या मुख्यमंत्र्यांनी सांगितले की, “नवी मुंबईत विमानतळ उभारण्यासाठी डोंगर फोडावा लागला, नदीचा प्रवाहही बदलावा लागला... हरित लवाद, उच्च व सर्वोच्च न्यायालयांच्या अडचणी येऊनही काम पूर्ण केले. हे विमानतळ उभारताना वेगवेगळे ना हरकत दाखले हवे होते. पंतप्रधानांनी घेतलेल्या पहिल्याच आढावा बैठकीत, यापैकी सात दाखले मिळाले’’. राज्यकर्त्यांनी कोणताही विकास प्रकल्प जाहीर केला की, आपल्याकडे त्या प्रकल्पाची सर्व अंगांनी तपासणी करण्यासाठी, संबंधित तज्ज्ञांचा समावेश असणाऱ्या विविध स्वायत्त यंत्रणा कायद्याने स्थापित केलेल्या आहेत. त्यांच्या मार्फत प्रकल्पामुळे पर्यावरणीय, सामाजिक, आर्थिक आदींबाबत लाभहानी काय याचा धांडोळा घेऊन, संबंधित प्रकल्प राबवण्यास हरकत नसल्याची विविध प्रमाणपत्रे किंवा परवानग्या मिळाल्याशिवाय; प्रकल्पाची एक वीटही न रचण्याची कायदेशीर तरतूद आहे. विद्यमान सरकारने यातील अनेक कायदे आता पातळ करून टाकले आहेत किंवा रद्दच केले आहेत आणि तरीही काही अडचण आलीच तर संबंधित खात्यांच्या अधिकाऱ्यांना बैठकीत पाचारण करून, सर्व परवानग्या देण्याचे फर्मान सोडले की, त्यावर विपरीत मत देण्याची काय मजाल, अशी परिस्थिती निर्माण करून ठेवलेली आहे. आपल्या सूर्याच्या ग्रहमालेतील पृथ्वी, त्यावरील वातावरण, त्यात औद्योगिकीकरण आणि शहरीकरणामुळे केला जाणारा हस्तक्षेप आणि त्याचे आपल्या जनजीवनावर होणारे भलेबुरे परिणाम याची निरंतर प्रक्रिया आपल्या गतीने सुरू आहे. ‘आपल्या पूर्वजानी जी पृथ्वी आपल्या ताब्यात सोपवली, त्याच अवस्थेत ती पुढील पिढ्यांच्या ताब्यात सोपविण्याची आपली जबाबदारी पार पाडणे; हे शाश्वत आणि निसर्ग संवादी विकासाचे सूत्र’, संयुक्त राष्ट्रसंघाने १९८०च्या दशकातच जाहीर केले. एकावेळी केवळ पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी निवडून येणारे राज्यकर्ते आणि विरोधक, या दीर्घकालिक निसर्ग संवादी विकासाला बांधील राहण्यास तयार नसल्याने निसर्ग, वातावरण, हवामान या सगळ्यावर विपरीत परिणाम करणारी विनाशप्रक्रिया विनाशोभाट सुरू आहे. कुणी पर्यावरणवादी शास्त्रज्ञ, सामाजिक कार्यकर्ता वा शाश्वत विकासवादी संघटना- चळवळ या विरोधात उभे राहिल्यास, सत्ताधारी त्यांना विकासविरोधी आणि म्हणून राष्ट्रविरोधी संबोधतात. राज्यात अशा आंदोलकांना अर्जन नक्षल म्हणत, रेरबंद करण्यासाठी जन सुसंघा कायदाही संमत करण्यात आला आहे ! आंतरराष्ट्रीय स्तरावर शाश्वत विकासाचे उद्दिष्ट सर्व राष्ट्रांनी मंजूर केलेले असल्याने, देशात पर्यावरण रक्षणाचे कायदे आहेत. मानवनिर्मित विकास प्रक्रियेमुळे निसर्ग संतुलन बिघडवले जात असल्याने ओढवल्या जाणाऱ्या महाभयंकर संकटांचा सामना करण्यासाठी आपत्ती व्यवस्थापन कायदे आणि त्याचे पालन करण्यासाठीच्या आपत्ती व्यवस्थापन यंत्रणा अस्तित्वात आहेत. मात्र या साऱ्यातून पळवाटा शोधत, ‘आहे तो विनाशकारी विकासच शाश्वत’, अशी अरेरेखी दाटणारी यंत्रणा सरकार व प्रशासनाने विकसित करून ठेवली आहे. वास्तवात आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या मते, देशातील ३६ पैकी २७ राज्ये व केंद्रशासित प्रदेश हे आपत्तीप्रवण आहेत. मागील वित्तीय वर्षाच्या पहिल्या दहा महिन्यांतच देशात पूर, दरडी कोसळणे, वादळे आदी संकटात सुमारे तीन हजार लोकांचा मृत्यू झाल्याची माहिती, लोकसभेत गृह मंत्रालयानेच दिली आहे. या सगळ्या सरकारा माहितीचा आधार घेत, जेव्हा कार्यकर्ते विनाशकारी प्रकल्पांविरुद्ध आवाज उठवतात तेव्हा त्यांनाच तात्पुरते वा कायमचे गण बसवले जाते. डोंगरफोड, झाडेतोड, नदी वळव किंवा जलक्षेत्रात भराव टाकून अतिरिक्त जमिनीचे संपादन अशासारख्या मानवनिर्मित हस्तक्षेपामुळेच हवामान बदलाचे संकट गेले कित्येक वर्षांपासून आपल्या डोक्यावर घोंगावते आहे. हवामान बदलामुळे जोराचा पाऊस, अतिभयंकर थंडी, दुष्काळ आणि तापमान वाढ या गोष्टी आता नित्याच्या झालेल्या आहेत. रासायनिक खातांच्या अपरिमित वापरामुळे जमिनीचे जमीनपणच धोक्यात आलेले आहे. त्यामुळे वषारुनुवें अवर्षणग्रस्त असलेला मराठवाडा ‘न भूतो न भविष्यति’, अशा अति पावसाच्या संकटात सापडतो, तर दार्जिलिंग वाहून जाते. हिमालय विखळयला सुरुवात होते, तर केरळात भूस्खलन होते. जागतिक तापमान वाढीपैकी ९५ टक्के उष्णता समुद्रात शोषली जाते. समुद्र प्रवाह बदलतात. मान्सूनवर परिणाम होतो. चक्रीवादळांची वारंवारता वाढते. समुद्र जलपातळी वाढते. अन्न उत्पादन कमी होते. जैवविविधतेचा ऱ्हास होतो. मराठवाडा-सोलापुरातल्या महापूरग्रस्तांना तातडीने मदत पोहोचवणाऱ्या जन आंदोलनांचा राष्ट्रीय समन्वय (नॅशनल अलायन्स ऑफ पीपल्स मुक्कमेंट्स-एनएपीएम) या जनहितवादी शाश्वत विकास साधू पाहणाऱ्या संघटना, आंदोलने, चळवळींच्या मंचाने, या सर्व प्रकाराचा शास्त्रोक्त अभ्यास करून सरकार समोर अहवाल देण्यासाठी तज्ज्ञांचा एक अभ्यास गट स्थापन केला आहे. या समितीने आपल्या पहिल्याच बैठकीत निर्णय केला की, सध्या आलेल्या महापुराकडे सुटे पाहून चालणार नाही. एकूणच व्यापक स्तरावर ओढवणाऱ्या विविध आपत्तींचा परामर्श एकत्रितपणे घ्यावा लागेल आणि सर्व स्तरावर परिणाम साधू शकेल, असा तोडगा सुचवावा लागेल. राज्य सरकारने घोषित केलेल्या पॅकेजमधील लोकडेपणावरही एनएपीएमने कोरडे ओढले आहेत. राज्यातील ८५ टक्क्यांपेक्षा जास्त शेतकरी हे अल्पभूधारक आहेत. त्यांची जमीन गुंट्यामध्ये आहे. कोरडवाहू शेतकऱ्यांना १८५, हंगामी बागायती शेतकरी २७० व बागायती शेतकरी ३२५ रुपये प्रति गुंठा मिळणाऱ्या नुकसानभरपाईत विभाण्याचा खर्चही निघणार नाही. सोयाबीनचे एकरी ५० हजारांचे नुकसान झाले. रब्बीची पेरणी करण्यासारख्या शेतीची स्थिती नाही. पूर्ण वर्षभराचे नुकसान झालेले आहे. यावर काही हजारांची नुकसानभरपाई देऊ करणे, ही शेतकऱ्यांची क्रूर चेष्टा आहे. विम्याची मदत कंपन्यांच्या मजीवर. मागील वर्षी नुकसानीची पीक विम्याची रक्कम न मिळाल्यामुळे, अनेक शेतकऱ्यांनी यावर्षी हताच भरला नाही. त्यामुळे विमा कंपनी आपले हात वर करतील यात शंका नाही. ८० ते ९० टक्के असणाऱ्या शेतमजूर, खंडकरी आणि अन्य स्वयंरोजगारी पूरग्रस्तांना काहीच दिलेले नाही. शेतकऱ्यांच्या कर्जमाफीची घोषणा योग्यवेळी म्हणजे शेतकरी पुरता धुळीला मिळाल्यावर का ? गावांचे पुनर्निर्माण न करता तुटपुंजी रक्कम देऊन मोकळे होणे, सरकारला शोभणारे नाही. महापुराच्या कारणांचा अभ्यास करून, त्याला जबाबदार कोण आहे याची खातरजमा करून, पुढील काळात निसर्गाचा असा प्रकोप झाला तरी अशा प्रकारची हानी होणार नाही, यासाठी दीर्घकालीन उपाययोजना सुचवण्याची जबाबदारी एनएपीएमच्या तज्ञ समितीने स्वीकारली आहे.

राज्यातील पुरांसाठी हवामान बदल हे एक कारण आहेच, त्याशिवाय पूरव्यवस्थापनाबाबतची आपली वैफिकीरीही तेवढीच कारणीभूत आहे. उपग्रहाचा वापर करून योग्य पूर्वसूचना, नवे रस्ते तयार करताना सजग नियोजन आणि धरणांसंदर्भात केलेले योग्य बदल यातून संभाव्य पूरस्थितीसाठी तयार राहून जीव आणि वित्तहानी टाळता येईल.

अतिवृष्टी आणि त्यामुळे नद्यांना अपवादात्मक पूर आल्याच्या घटना हल्ली सातत्याने घडत आहेत. २०१९ पासून गेल्या पाच सहा वर्षांत पर्यावरणात बदल झाल्याचे आणि त्यामुळे मोसमी पावसाच्या एकूणच पखरणीत फारच फरक पडत असल्याचे आढळते. कदाचित जागतिक तापमान वाढ किंवा महासागरातील प्रवाहांच्या बदलामुळे हे होत असेल, किंवा अन्य काही पर्यावरणीय कारणांमुळे होत असेल. त्याचा अभ्यास हवामान शास्त्रज्ञ सतत करत आहेतच.

पुराच्या बाबतीत हे लक्षात घ्यायला हवे की सर्वसाधारणपणे प्रत्येक नदीमध्ये निळी रेषा आणि तांबडी रेषा या पुराच्या पातळ्या मानलेल्या असतात. या भिन्न पातळ्यांच्या खाली कोणती बांधकामे करावीत, कोणती करू नयेत, याचे नियम आहेत. निळी पूररेषा (इशारा पातळी) ही त्या नदीच्या खोऱ्यात यापूर्वीच्या नोंदीनुसार २५ वर्षांत एकदा येऊ शकणाऱ्या पुराच्या पातळीपर्यंत गृहीत धरली जाते. आणि लाल रेषा (धोका पातळी) ही शंभर वर्षांत एकदा येऊ शकणाऱ्या पुराच्या पातळीपर्यंत गृहीत धरली जाते. या काल्पनिक पातळ्या व्यक्तिगत धोरणाप्रमाणे आखलेल्या नसून त्या सांख्यिकी पद्धतीने, यापूर्वीच्या निरीक्षणांनी नोंद झालेल्या पुरानुसार आहेत.

त्या रेषा मुद्दाम खाली सरकारवणे किंवा मुद्दाम वर सरकारवणे, ही कल्पना निरर्थक आहे. राजकीय किंवा सामाजिक दबाव आणून त्या रेषा हेतुपूर्वक ठरवल्या जातात, अशा प्रकारचा प्रवाद निर्माण केला जातो. या बाबतीत हेही लक्षात घेणे गरजेचे आहे की ही २५ वर्षे किंवा १०० वर्षे कोणती मानायची, यावर विचार होणे गरजेचे आहे. सध्या आजपासून गेली ‘७५ वर्षे ते ५० वर्षे’ हा काळ गृहीत धरला तर त्यावेळी लोकसंख्या खूप मर्यादित होती. घरांची विकाशे शेत देखील अगदी नदीला खेटून केली जात नव्हती. या खेरीज रस्ते आणि पूल यांची जाळीदेखील कमी प्रमाणात होती. त्यामुळे या पंचवीस वर्षांत आढळलेले पूर हे त्यामानाने कमी असतील. उलट लागतच्या गेल्या २५ वर्षांचा जर अभ्यास केला तर या पातळ्या आणखी वर सरकल्याचे आढळेल. कारण या काळात लोकसंख्या बेसुमार वाढली आहे.

बांधकामे बेसुमार वाढली आहेत. जमिनीवर अनेक ठिकाणी नाले बुजवून वसाहती, गृहसंकुले बनली आहेत. आणि त्यामुळे खोऱ्यातील पाण्याचे नैसर्गिक ड्रेनेज हे नष्ट झाले आहे. अगदी नदीकाठापर्यंत बांधकामे केली गेली आहेत. नवीन पूल बांधताना पुराच्या पाण्याला आवश्यक असणारा जलमार्ग पुरेसा आहे की नाही हे ही तपासायला हवे. याशिवाय नवीन इमारतीची बांधकामे होत असताना आणि जुन्या इमारती पाडल्या जात असताना उत्पन्न होणारा राडारोडा हा नदीच्या पात्रामध्ये बिनादिककत टाकून नदीच्या पत्राची रुंदी कमी करण्यात आलेली आहे. ग्रामीण भागात नदीकाठी भराव करून

पश्चिम बंगालमधील वसतिगृहात राहणारी एक विद्यार्थिनी रात्री मैत्रिणीसोबत बाहेर जेवायला गेली होती, त्यावेळी तिच्यावर सामूहिक बलात्कार झाला. विद्यार्थिनी दुसऱ्या राज्यातून इथे शिकायला आलेली होती. या प्रकारामुळे राज्यातील मुलींच्या सुरक्षिततेबाबत चिंता व्यक्त करण्यात येत आहे. विरोधकांनी यावरून राज्यातील कायदा सुव्यवस्था कोलमडल्याचे आरोप केले आहेत. पश्चिम बंगालमध्येच गेल्या वर्षी आर.जी. कार वैद्यकीय महाविद्यालयात एका निवासी महिला डॉक्टरवर सामूहिक अत्याचार करून तिची निर्घृण हत्या करण्यात आली होती. पश्चिम बंगालच्या मुख्यमंत्री स्वतः एक महिला आहेत, त्यात पुन्हा लोकांनी त्यांच्यावर विश्वास ठेवून त्यांना पुन्हा पुन्हा निवडून दिलेले आहे. त्यामुळे विशेषतः महिलांच्या सुरक्षेविषयी त्यांच्याकडून अपेक्षाही जास्त आहेत.

दुर्गापूर येथील एका खासगी वैद्यकीय महाविद्यालयात शिकणाऱ्या ओडिशातील विद्यार्थिनीवर शुक्रवारी रात्री अत्याचार झाला. या धक्कादायक प्रकारावर मुख्यमंत्री या नात्याने फायर ब्रॅण्ड म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या ममता बॅनर्जी काय उत्तर देतात, त्याची प्रतीक्षा होती. ममता बॅनर्जी या अतिशय आक्रमक आणि धडाडीच्या नेत्या मानल्या जातात. या घटनेनंतर अशी अपेक्षा होती की, त्या महत्तील, हे दुष्कृत्य निषेधार्ह आहे. जे आरोपी आहेत, त्यांना लवकरात लवकर पकडून त्यांच्यावर कारवाई केली जाईल, त्यांना कुठलीही दया दाखवली जाणार नाही. पण असे काही न बोलता, ममता बॅनर्जी यांनी वेगळीच प्रतिक्रिया व्यक्त केली, जी ममता बॅनर्जी यांच्यासारख्या आक्रमक स्त्रीवादी व्यक्तीला शोभणारी नव्हती. कारण त्या प्रतिक्रियेमुळे आजवर त्यांची जी कर्तव्यकठोर अशी प्रतिमा निर्माण झालेली आहे, तिला धक्का बसला आहे.

ममता बॅनर्जी यांना या सामूहिक अत्याचाराच्या घटनेवर प्रतिक्रिया देताना म्हटले की, विशेषतः बाहेरच्या राज्यातून इथे आलेल्या विद्यार्थिनींनी वसतिगृहाचे नियम पाळणे आवश्यक आहे. विद्यार्थिनींना हवे तिथे जाण्याचा मूलभूत अधिकार असला तरी त्यांनी रात्री उशिरा बाहेर पडणे टाळावे. प्रत्येक व्यक्तीच्या हालचालींवर पोलीस लक्ष ठेवू शकत नाहीत. रात्री कोण घराबाहेर पडत आहे, हे पोलीसांना माहीत नसते. इतकेच नव्हे तर अशाच

पूरसंकटासाठी सज्जता

अथवा गाळपेराच्या जागेत बारमाही पिके घेतली जात आहेत. तिथे मातीची धूप होते आहे. या सर्व कारणांमुळे नदीच्या पात्रात अनेक अडथळे निर्माण झाले आहेत. अशाप्रकारे नदीपात्रात अतिक्रमण करून, अनधिकृत वस्त्या, बांधकामे आणि शेती केली जात असल्यामुळे आणि पूररेषांबाबतचे सर्व नियम पायदळी तुडवले गेल्यामुळे पुराचा धोका आणि जीवित आणि वित्त हानीचे धोके अधिकाधिक वाढत चालले आहेत.

हल्ली अतिवृष्टीचे इशारे देण्याचे शास्त्र प्रगत होत आहे. नवनवीन उपग्रह अवकाशात सोडून हवामानाचे सखोल निरीक्षण आणि परीक्षण जगभरातील शास्त्रज्ञ करत आहेत. त्यामुळे अतिवृष्टीचे इशारे वेळीच मिळत आहेत. पण अशा इशाऱ्यांबाबत विश्वास निर्माण होण्यासाठी हवामान खात्याने आपल्या संगणकीय प्रणाली अधिकाधिक अचूक कशा होईल याकडे लक्ष देणं गरजेचं आहे. पूर्वी वसंत गोवारीकर या शास्त्रज्ञाने अशा प्रकारचं एक मान्सून मॉडेल तयार केलं होतं. त्यानंतर त्यामध्ये अद्ययावतीकरण झालं असेल. त्यानुसार एकूणच वर्षाचे पावसाचे प्रमाण कमी असेल की जास्त, इतका अगदी दोबळमानाने अंदाज वर्तवला जातो. पूर्वी याबद्दल मतप्रदर्शन झालं होतं. त्यात असं म्हटलं होतं की भारतासारख्या

खंडप्राय देशाच्या पाऊसमानाचा अंदाज देणं अवघड आहे. कारण जेव्हा आपण १००% पाऊस होईल असं म्हणतो तेव्हा तो दक्षिणेकडे १२०% तर उत्तरेकडे ८०% किंवा पूर्वेकडे १३०% तर पश्चिमेकडे ७०% असा देखील होऊ शकतो. आणि मग याची सरासरी १००% होतेच. खरं म्हणजे अशी टक्केवारी देत असताना भारताचे सर्वसाधारणपणे पाच भाग पाडवेत. म्हणजे पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण आणि मध्य भारत. आणि या प्रत्येक ठिकाणच्या प्रादेशिक पावसाबद्दलचा अंदाज हवामान खात्याने दिला तर अधिक चांगलं होईल.

अलीकडे पावसाचे स्थलकालातील विखरण देखील अनियमित झाले आहे. पूर्वी जूनमध्ये पाऊस सुरू व्हायचा. त्यानंतर तो नियमितपणे पडायचा. पुढे जुलै अखेरीस तो स्थिरावयाचा. जुलै ऑगस्ट मध्ये पावसाचे प्रमाण खूप असायचे. पण ते नियमित असायचे. त्यानंतर सप्टेंबर पर्यंत पाऊस कमी होत अखेर संपायचा. हल्ली मात्र जुलै पर्यंत पाऊस सुरूच होत नाही, आणि ऑक्टोबरपर्यंत चालू राहतो. आणि या काळात देखील तो नियमित पडत नाही. तर काही काळ कोरडा जाऊन मधेच कधीतरी अतिवृष्टी होते. ती देखील कोणत्याही भागात. यामुळे अतिवृष्टी आणि ढगफुटी सारख्या घटना अचानक घडून जीवित आणि वित्त हानी होते. म्हणून अतिवृष्टीचे इशारे हे अधिक अचूकतेने आणि प्रादेशिक स्वरूपात देता आले तर अधिक सुरक्षित होईल. यासाठी ऑटोमॅटिक रडारयुक्त

रिअल टाईम हवामान केंद्रे सर्वदूर स्थापन केली पाहिजेत. हल्ली अधिक अद्ययावत संगणक प्रणाली उपलब्ध झाल्या आहेत. त्यात एखाद्या ठिकाणी सर्वसाधारणपणे किती मिलीमीटर पाऊस पडणार आहे, याचा अंदाज आला, तर त्या परिसराच्या उंचसखलपणाचा, भौगोलिक रचनेचा, आणि हवामानातील काही घटकांचा विचार करून, नदीत किती पाण्याचा विसर्ग होईल आणि त्यामुळे नदीत पुराची पातळी किती असेल हे अचूक ठरवता येते. अशा काही प्रणाली म्हणजे HEC-RAS, MIKE-11, RIBASIN वगैरे. चिपळूणच्या पुराच्या अभ्यासावेळी अशा प्रकारे HEC-RAS पद्धतीने काढलेली संभाव्य पुराची पातळी, आणि प्रत्यक्ष आढळलेली पुराची पातळी, या तंत्रीत जुळल्या. त्यामुळे अशा संगणक प्रणालींवर विश्वास ठेवायला हरकत नाही. महत्त्वाच्या नद्यांच्या खोऱ्यात अंदाजाप्रमाणे किती पाउस पडल्यास किती पूरपातळी येईल अशा प्रकारचे नकाशे तयार करणे गरजेचे आहे. आणि त्याचा वापर करून किती पूर येईल याचा अंदाज आधीच वर्तवता येईल.

जलसंपदा खात्याची जलविज्ञान नावाची एक शाखा असून त्यासाठी एक मुख्य अभियंता देखील आहे. यांची कार्यालये सर्वत्र पसरली असून त्यांचे काम केवळ एखाद्या नव्या प्रकल्पाला पाणी उपलब्धतेचे प्रमाणपत्र देणे एवढेच मर्यादित न ठेवता अशा प्रकारे महाराष्ट्रभर छोट्या मोठ्या नद्यांच्या खोऱ्यातून अशा प्रकारच्या संभाव्य पुरांचे नकाशे तयार करून हे सर्व प्रशासनिक कार्यालयांमध्ये उपलब्ध करून देणे शक्य आहे. हवामान खात्यानेही असे नकाशे तयार करण्यास हरकत नाही. म्हणजे त्या त्या भागातील लोकांना योग्य वेळी सूचना देऊन पूर परिस्थिती हाताळणे शक्य होईल. जेव्हा नद्या धोका पातळीच्या आसपास वाहत असतात, त्यावेळी उपग्रह प्रतिमांचा वापर करून, किंवा झेन फोटोग्राफी करून नदी प्रवाहात नेमकी कुठे बॉटलनेक तयार झालेली आहेत, पाण्याचा तुंबा नेमका कोणत्या ठिकाणी झालेला आहे, की ज्यामुळे पाण्याचा प्रवाह थांबून पूर वाढतो आहे, त्याचा निश्चित आढावा घेता येईल. आणि अशा नेमक्या ठिकाणी आवश्यक ती उपाययोजना करून तिथला जलमार्ग विस्तृत करून आवश्यक पडल्यास बांधकामे नव्याने बांधून हे जलमार्ग सुस्थितीत आणि पूर्वीस्थितीत आणता येतील. त्यामुळे देखील नदीची वहनक्षमता पूर्ववत होऊन अचानक येणारे पूर, पाण्याचे तुंबे यावर देखील नियंत्रण मिळवता येईल.

नवीन रस्ते आणि महामार्ग तयार करत असताना सरसकट मातीचे भराव न घालता परिसराच्या नैसर्गिक ड्रेनेजमध्ये अडथळे निर्माण न करता आवश्यक त्या ठिकाणी दुरी पुलांचा वापर करणे देखील

गरजेचे आहे. हल्ली शहरीकरणामुळे सर्वत्र कॉंक्रीटची बांधकामे वाढत आहेत आणि रस्त्याच्या दुतर्फा टाईल्स आणि पेव्हरब्लॉक्स असल्यामुळे पूर्ण शहरात पाण्याचा निचरा १००% होतो. थोडं देखील पाणी जमिनीत मुरत नाही. यासाठी एक करता येईल की, मोठ्या मोठ्या रस्त्यांच्या कडेला जी गटारे असतात त्या गटारांच्या मध्ये दर ५० मीटरला दहा इंच व्यासाचं एक बोअर घेऊन ते ८० मीटर खोल करून त्यात आधी कोळसा, मोठे मोठे भरत शेवटी वरचा थर लहान खडी आणि वाळू भरून तोंडावर जाळी लावली, तर पाऊस पडत असतो, तेव्हा गटारातून वाहत असणारे थोडे पाणी या बोअरमधून जमिनीमध्ये मुरेल, आणि पयायाने जमिनीची भूजल पातळी वाढेल, आणि थोड्याफार प्रमाणात पाण्याचा निचरा कमी होईल, असे वाटते.

पुरासाठी जबाबदार म्हणून नेहमी बोट दाखवलं जातं ते धरणांकडे. दक्षिण भारतात मोसमी पाऊस वर्षातील चार महिनेच केवळ पडतो. पाऊस संपल्यानंतर नदींमध्ये पाण्याची कोणतीही आवक नसते. त्यामुळे पाणीपुरवठा आणि पयायाने वीज निर्मितीसाठी पाणी वापरायला हवे म्हणून पश्चिम घाटात धरणे बांधली गेली आहेत. धरणांमुळे खरंच पूर येतो का ? ही मुद्दाम पसरवलेली विचारसरणी असावी. कारण पश्चिम घाटाचा विचार केला तर एकूण जलग्रहण क्षेत्रापैकी केवळ १५% जलग्रहण क्षेत्र धरणामागे अडवले गेले आहे. ही गोष्ट विचारात घेतली तर असे लक्षात येईल की सुरुवातीच्या काळात म्हणजे जून, जुलै आणि ऑगस्ट या तीन महिन्यांत जरी अतिवृष्टी झाली तरी मोठ्या मोठ्या नद्यांवर बांधलेल्या धरणामध्ये पावसाचे येणारे पाणी अडवले गेल्यामुळे पूर फारसा येत नाही. किंवा जे मोठे पूर येतात ते ८५% मुक्त पाणलोट क्षेत्रात पडणाऱ्या पावसांमुळे येतात. मात्र एकदा धरण ऑगस्टअखेर पूर्ण भरलं की त्यानंतर जी अतिवृष्टी होते त्याचं येणार पाणी हे धरणामागे साठवता येत नाही, आणि पयायाने ते धरणाच्या दरवाजा मधून सोडावंच लागतं.

उलट येणारी पाण्याची आवक धरणाच्या सांडव्याच्या विसर्गापेक्षा जास्त असेल तर काही काळ हा अतिरिक्त येवा धरणाच्या मागे पूरशोषण क्षमतेमध्ये अडवला जाऊन सांडव्याच्या विसर्गाच्या क्षमतेइतकाच विसर्ग नदीत सोडला जातो. त्यामुळे धरणे ही पूर अडवण्यासाठी घडवून घेऊन ठरतात. मात्र जेव्हा सांडव्याची दारे उघडून पाणी नदीत सोडलं जातं तेव्हा सर्वच माध्यमातून असं वार्तांकन केलं जातं की ‘अमुक अमुक धरणाचे दरवाजे उघडून नदीत प्रवाह सोडल्यामुळे नदीला पूर आला.’ आश्चर्य म्हणजे नावाजलेले पर्यावरणीय शास्त्रज्ञ देखील ३५ वर्षांपेक्षा जुनी झालेली धरणे फोडून टाका, असा अविचारी सल्ला देतात. धरणं फोडून टाकली तर मग समाजाला, उद्योगांना, शेतीला, पावसाळ्यानंतर लागणारे पाणी कुठून आणायचे ? आणि वीज केवळ औष्णिक मार्गानेच निर्माण करायची का ? त्यामुळे होणाऱ्या पर्यावरणीय नुकसानीबाबत हे शास्त्रज्ञ काही बोलत नाहीत. किंवा त्याबद्दल काही पर्याय देत नाहीत.

जर धरणांचे सांडवे दराशिवाय ठेवले तर ? म्हणजे सूर्य उंचीला धरण बांधून सांडावे पूर्ण संचय पातळीवरच बांधायचे. एकदा धरण भरलं, की नदीत येणारा पूर हा कोणत्याही नियंत्रणाशिवाय सांडव्यावरून नदीत जाईल. नंतर होणारे नुकसान होईलच, मात्र धरणे दोषमुक्त राहतील.

ममतादीदींचं सातच्या आत घरात !

अत्याचाराच्या घटना बिहार, उत्तर प्रदेश, ओडिसा इथे घडल्या तिथे काय कारवाई करण्यात आली, असा प्रतिप्रश्न ममता यांनी विचारला. या घटनेनंतर भाजप, काँग्रेस आणि भारतीय कम्युनिस्ट पक्षाने ममता बॅनर्जी यांना धारेवर धरले आहे. महिलांच्या सुरक्षितेच्या प्रश्नाला धरून त्यांनी ममता सरकारविरोधात निदर्शने केली.

मुली आणि महिलांवरील अत्याचार हे काही केवळ पश्चिम बंगालमध्येच होतात, असे नाही. ते इतर राज्यांमध्येही होत असतात. पण ममता बॅनर्जी यांच्यासारख्या महिला मुख्यमंत्र्याने जे उत्तर दिले त्यातून नवा पायंडा पडला तर ते योग्य ठरणार नाही, असे वाटते. कारण उद्या कुठल्याही राज्यात अशी घटना घडली की, लोक ममता बॅनर्जी यांच्याकडे बोट दाखवतील. त्यांच्या विधानाचा दाखला देतील आणि महिलांच्या स्वातंत्र्यावर बंधने लादतील, अशा काही अत्याचाराच्या घटना घडल्या तरी जबाबदारी झटकल्या. ममता बॅनर्जी यांनी जे विधान केले त्यावरून महाराष्ट्रात २००४ साली प्रदर्शित झालेल्या ‘सातच्या आत घरात’ या चित्रपटाची आठवण होते. त्या

चित्रपटाला आता २१ वर्षे झाली आहेत. आता झेन जी नावाची रात्र आणि दिवस यांच्यातील भेद मिटवून टाकणारी गिदी सध्या सगळीकडे वावरत आहेत. अशा वेळी मुलींनी सातच्या आत घरात यायला हवे आणि किंवा सातनंतर घराच्या बाहेर जाता कामा नये, अशा प्रकारची वक्तव्ये ममता बॅनर्जी करत असतील, तर आपण पुन्हा २१ वर्षे मागे तर जात नाही ना, असे वाटू लागते.

‘सातच्या आत घरात’ या चित्रपटातही आता पश्चिम बंगालमधील वसतिगृहातील विद्यार्थिनींवर जसा बलात्कार झाला, तशीच घटना दाखवण्यात आलेली होती. ती विद्यार्थिनी बाहेरच्या राज्यातून पुण्यात शिकायला आलेली असे, वसतिगृहात राहत असते. एकदा ती आपल्या मित्रासोबत एकांतात बसलेली असते, तेव्हा त्यांच्यावर पाळत ठेवणारा एक मवाली त्या मुलींवर बलात्कार करतो. त्या चित्रपटातील मुख्य अभिनेत्री कार्तिका राणेची आजी सुहास जोशी तिला मुलींनी सातच्या आत घरात येणे कसे आवश्यक आहे, याची शिकवण देते. त्यावेळी हा चित्रपट खूप चर्चेचा विषय ठरला होता. कारण जागतिकीकरणाचे वारे आपल्या देशात शिरलेले होते. जे आजवर आपण पाहिलेले नव्हते असे नवे जग मध्यमवर्गाला दिसू लागले होते. स्त्री-पुरुष समानतेची जोरदार चर्चा त्यावेळी सुरू होती.

मेधा पाटकर यांच्यासारख्या झुंजार नेत्या अनेक मुलींना आपल्या आदर्श वाटत होत्या. ‘दामिनी’ नावाची टीवी मालिका तरुणींमध्ये नवा आत्मविश्वास निर्माण करत होती. रात्रीच्या अंधाराची भीती आम्हालाच का वाटावी, हे त्यांना रुचत नव्हते. रात्री बाहेर फिरणे ही काही पुरुषांची मक्तेदारी आहे का, असे प्रश्न तरुणींना पडत होते. त्या काळापासून तरुणींनी आधुनिक शिक्षण घेऊन दिशेविदेशात एकट्याने प्रवास करून नवा आत्मविश्वास मिळवला आहे. महिला आता पुरुषांसारखीच रात्रपाखीवर कामे करत असतात. आता दिवस-रात्र हा भेदच उरलेला नाही, अशा वातावरणात स्त्री आणि पुरुष असा भेद करून महिलांना सातच्या आत घरात या, असे जर एखादी महिला सुखमंन्त्री सांगत असत तर ते महिलांच्या भविष्यातील सुचिन्ह नाही. याचा राजकारणाच्या पलीकडे जाऊन विचार करण्याची गरज आहे.

मुरुम, सुरकुत्या दूर करण्यासाठी फेशियल योगा फायदेशीर

वाढते प्रदूषण, तणाव आणि बदललेल्या जीवनशैलीमुळे चेहऱ्यावर सुरकुत्या आणि काळे डाग दिसू लागतात. यामुळे कित्येक लोकांना मुरुम होतात किंवा एक्नेची समस्या होऊ शकते. या समस्या दूर करण्यासाठी फेशियल योगा परिणामकारक होऊ शकतो. नियमित केल्यास त्वचा टाइट होते. हास्य योग ज्यावेळी तुम्हाला वेळ मिळेल त्यावेळी डोळ्यांतून अश्रू येईपर्यंत हसा. यामुळे शरीरातील ६०० मांसपेशींचा व्यायाम होतो. खळखळून हसल्यामुळे प्रतिकारशक्ती चांगली होते. यामुळे फुफ्फुसामध्ये ऑक्सिजन जाते. रक्त शुद्ध होते आणि चेहऱ्यावर चमक येते. स्माइल फिश फेस पोज गालांना आत ओढून चेहऱ्याचा आकार माशासारखा करा. याला १० सेकंदांपर्यंत करा आणि चार ते पाच वेळ करा. या आसनामुळे ओठांचे सौंदर्य वाढते आणि चेहऱ्याची अतिरिक्त चरबी कमी होते. सिंहगर्जना आसन वज्रासनात बसा. गुडघ्यांमध्ये थोडे अंतर ठेवा. दोन्ही हातांच्या

बोटांना सिंहाच्या पंज्याप्रमाणे दोन्ही गुडघ्यांवर ठेवा. आत श्वास घेऊन जीभ बाहेर काढा आणि नंतर श्वास सोडत सिंहगर्जना करा. या क्रियेत तोंड जास्तीत जास्त उघडे असले पाहिजे. घशाच्या मांसपेशींमध्ये तणाव आणा. हे आसन ३ ते ४ वेळा करू शकता. फेशियल योगा पद्मासनात बसून तुमचे तोंड तोंडाला अशाप्रकारे करा जसे गाय किंवा म्हैस चारा खाल्ल्यानंतर रव्य करत राहोते. या क्रियेला कमीत कमी २ मिनिटांपर्यंत करत राहा. शांतपणे बसून दोन्ही हातांच्या बोटांनी चापट तुमच्या गालांवर हळूहळू मारा. ही प्रक्रिया दररोज २ ते ३ मिनिटे करा. यामुळे चांगला परिणाम होतो.

अनेक महिला आणि मुलींना अंडरआर्म्सच्या काळपटपणाच्या समस्येचा सामना करावा लागतो. यामुळेच अनेकदा स्लीवलेस ड्रेसना बायंदेशील म्हणावं लागतं. अंडरआर्म्सचा कलर डार्क होण्यामागे अनेक कारणे असतात. आज आम्ही तुम्हाला काही सोप्या आणि घरगुती टिप्स सांगणार आहोत. या टिप्सचा वापर करून तुम्ही अगदी काही वेळतच अंडरआर्म्सचा काळपटपणा दूर करू शकता. अशातच अंडरआर्म्सचा रंग उजळवण्यासाठी केमिकलयुक्त प्रोडक्ट्सचा वापर करण्याऐवजी घरगुती उपाय वापरणं ठरतं फायदेशीर :

बहुउपयोगी लिंबू – लिंबाचे अनेक फायदे आहेत. हे एक नॅचरल ब्लीच आहे, जे डार्क स्किन लाइट करण्याचं काम करतं. याव्यतिरिक्त हे डेड स्किन स्वच्छ करण्यासाठीही मदत करतं. नियमितपणे अंडरआर्म्सवर लिंबाचा रस लावल्याने काळपटपणा दूर होण्यास मदत होते. लिंबाचा रस लावल्यानंतर अंडरआर्म्स थंड पाण्याने धुवून टाका आणि मॉयश्चरायझर अप्लाय करा. काही दिवसांसाठी डिओड्रंट लावणं बंद

आयलायनर आणि मस्कारा काढण्याच्या या आहेत सोप्या ट्रीक्स

आयलायनर आणि मस्कारा लावल्यानंतर डोळ्यांचे सौंदर्य वाढते यात काहीच शंका नाही. तुम्ही चेहऱ्याला काहीही करून नका फक्त या दोन गोष्टी लावा बस तुमचा चेहरा उठून दिसणार म्हणजे दिसणारच. अहो म्हणूनच तर सगळ्या मेकअपमध्ये आयमेकअपला फारच जास्त महत्त्व असते. जर तुम्ही अशा पद्धतीने आय मेकअप करत असाल पण सगळा कार्यक्रम संपल्यानंतर तो मेकअप काढण्यासाठी तुमची दमछाक होत असेल तर मग तुम्ही आयलायनर आणि मस्कारा काढताना काहीतरी चूक करतय वरं का आज जाणून घेऊया आयलायनर आणि मस्कारा काढण्याच्या सोप्या ट्रीक्स... मग करूया

काही दिवसांतच अंडर आर्म्सचा काळपटपणा होईल दूर

करा. लिंबाच्या रसामध्ये असलेलं व्हिटॅमिन सी डार्क कलर काढून टाकून त्वचेचा मूळ रंग परत मिळवण्यासाठी मदत करतो.

बटाटाही करतो मदत – बटाट्यामध्ये व्हिटॅमिन ए, बी आणि सी मुबलक प्रमाणात असतं. त्यामुळे बटाट्याचा वापर केल्याने तुमची अंडरआर्म्सची त्वचा नॅचरल पद्धतीने ब्लीच होण्यास मदत होते. बटाट्याचा रस किंवा तुकडे अंडरआर्म्सवर लावल्याने त्वचेवर तयार

करा. लिंबाच्या रसामध्ये असलेलं व्हिटॅमिन सी डार्क कलर काढून टाकून त्वचेचा मूळ रंग परत मिळवण्यासाठी मदत करतो.

तुम्ही जर मिक्लीअर वॉटर वापरत असाल तर फारच उत्तम – एका कापसाच्या बोळ्यावर हे पाणी घ्या. कापूस चांगला भिजायला हवा. डोळ्यावर तसाच ठेवून साधारण ३० सेकंद तरा तुम्ही थांबा.त्यानंतर तो काटूनचा गोळ तुमच्या डोळ्यावरून फिरवा. तुमचा मेकअप पटकन निघेल. जर तुम्ही क्रिम फॉर्ममध्ये असलेले क्लिनझर वापरत असाल तरी देखील तुम्हाला असेच करायचे आहे. डोळ्य कमीत कमी चौकटून तुम्हाला हा मेकअप काढायचा आहे. त्यामुळे तुम्हाला डोळ्यांची जळजळ होणार नाही.

मस्कारा काढताना – आयलायनरच्या तुलनेत मस्कारा काढणे डोक्याला फारच तापदायक असते. त्यामुळे मस्कारा काढताना तुम्हाला नेमकं काय करायला हवं ते

- **दूध** : दूध संपूर्ण आहार असल्याचं म्हटलं जातं. दुधात कॉल्शियम भरपूर प्रमाणात आढळतं जे शारीरिक आणि मानसिक विकासासाठी फायदेशीर आहे. दूध पिण्याने मुलांची हाडे मजबूत होतात आणि मेंदूचा विकास देखील होतो. म्हणून दररोज एक ग्लास दुधाचे सेवन अवश्य करावे.
- **दही** : दूध न आवण्याऱ्यासाठी दही देखील एक उत्तम पर्याय आहे. दह्यात दुधापेक्षा अधिक कॉल्शियम आढळतं आणि पचन देखील सुरळीत होतं. दही व्हिटॅमिन बी आणि प्रोटीनाचं एक योग्य स्रोत आहे. याने मेंदू क्रियाकलाप जलद आणि विकासात सुधार शक्य आहे.

तल्लख मेंदूसाठी हे ५ खाद्य पदार्थ जादू करतील

तुम्ही बाळाला बदाम खाऊ घालू शकता. परंतु बाळ कच्चे बदाम असे थेट तोंडात चघळून खाऊ शकत नाही. त्यामुळे बाळाला या वयात बदाम भरवण्यासाठी तुम्ही पुढील पद्धत वापरू शकता. रात्रभर बदाम पाण्यात भिजवत ठेवावे आणि सकाळी बदामाच्या साली काढून त्यांना कुटून त्यांची पावडर किंवा पेस्ट तयार करावी. हि पावडर तुम्ही दुधात मिसळून बाळाला भरवू शकता. सफरचंद किंवा तुमच्या सुद्धा बदाम पेस्ट टाकून तुम्ही बाळाला भरावू शकता.

► **बदाम खाल्ल्याने दुष्परिणाम होतात का?** – जर तुम्ही बाळाला मर्यादित प्रमाणात थोड थोडे बदाम खाऊ घातलेत तर काही समस्या नाही. कोणतीही गोष्ट योग्य प्रमाणात खाल्ली गेली, त्याचा अतिरेक झाला नाही तर ती सुरक्षित असते. त्यामुळे अगदी २-३ बदामच बाळाला दर दिवशी खाऊन घालावेत. काही बाळाला बदामाची अॅलर्जी असते. बाळाला अॅलर्जी असल्यास त्याला अजिबात बदाम खायला देऊ

बुद्धिमत्ता वाढवण्यासाठी बाळाला अशा पद्धतीने खाऊ घाला बदाम!

देखील पाहूया.

- **कापूराचे धार्मिक महत्त्व** – घरी पूजा करताना नेहमी धूपासोबत कापूरी लावला जातो. कापराची डबी उघडल्यानंतर त्यातून येणारा सुगंध कापूर जाळल्यानंतर त्यामधून येणारा मंद सुगंध हा घरात प्रसन्न वातावरण निर्माण करतो. त्यामुळे घरात जर सकारात्मक उर्जा हवी असेल तर देवासमोर नक्कीच कापूर लावा. याशिवाय कापराच्या मंद सुगंधाने वातावरण प्रसन्न झाल्यामुळे देवही प्रसन्न होतात असा समज आहे.
- **पिंपल्स करते कमी** – कापूर हे अँटीबायोटिक असल्यामुळे तुम्हाला त्याचा पिंपल्स कमी करण्यासाठीही करता येऊ शकतो. जर तुम्हाला पिंपल्स असतील आणि पिंपल्सचे डाग असतील तर ते कमी करण्यासाठी तुम्ही कापूराचा उपयोग करू शकता. बाजारात कापूरचे तेल मिळते. ते तुम्ही तुमच्या पिंपल्स आणि त्यांच्या डागांवर

झालेले काळपटपणाचे पॅच काही दिवसांमध्येच दूर होतात. याव्यतिरिक्त तुम्ही बटाट्याचा रस आणि लिंबाचा रस समप्रमाणात एकत्र करून अंडरआर्म्सवर लावू शकता.

बेकिंग सोडा ठरतो फायदेशीर – अंडरआर्म्सच्या भागांमध्ये डेड स्किन सेल्स जास्त जमा होत राहतात आणि अंडरआर्म्सची त्वचेचा रंग डार्क होतो. बेकिंग सोडा पाण्यामध्ये एकत्र करून पेस्ट तयार करा. तयार पेस्टच्या मदतीने अंडरआर्म्सवर स्क्रब करा. यामुळे अंडरआर्म्सची रोमछिद्र ओपन होतात आणि दुर्गंधीही दूर होते. तुम्ही बेकिंग सोड्यामध्ये खोबऱ्याचं तेलही एकत्र करून मसाज करू शकता.

बेसन आणि दह्याची पेस्ट – बेसन एक उत्तम स्क्रब आहे, जे त्वचेवरील डेड स्किन सेल्स दूर करून इव्हन टोनसाठी मदत करतात. दह्यामध्ये असलेलं लॅक्टिक अॅसिड त्वचेला कंडिशनिंग करण्यासोबतच सॉफ्टही करते. बेसन आणि दही एकत्र करून पेस्ट तयार करा आणि हे मिश्रण अंडरआर्म्सवर लावा. त्वचेचा रंग उजळवण्यास मदत होते.

देखील आपण आता पाहूया अनेकदा मेकअप क्लिनझरने मस्कारा जात नाही. अशावेळी तुम्ही मस्कारा काढताना विशेष काळजी घेणे गरजेचे असते. तुम्ही यासाठी व्हॅसलीन पेट्रोलियम जेलीचा वापर केला तरी चालू शकेल. पेट्रोलिअम जेली हातावर घेऊन ती थोडी चोळा. त्यानंतर ती तुमच्या पापण्यांना लावा जर तुम्हाला थोडे पटकन असे काही हवे असेल तर मग तुम्ही तेलाचा उपयोग करायला काहीच हरकत नाही. बेबी ऑईल घेऊन तुम्ही ते पापण्याला लावा. थोडे थांबून मग तुमच्या पापण्या स्वच्छ करून घ्या. जर तुमच्या डोळ्यांच्या कडांना काळ राहीलं अर्सं वाटत असेल तर तुम्ही इयरबडला तेल लावून डोळ्यांचे कोपरे स्वच्छ करू शकता. मेकअप जसा हळूवारपणे करतो अगदी तसेच तो काढतानाही काळजी घेणे आवश्यक असते. त्यामुळे या सोप्या ट्रीक्स वापरून तुम्ही तुमचा जिद्दी आयमेकअप काढू शकता.

सीताफळ एक सीझनल फळ आहे. सध्या बाजारात सीताफळे मोठ्या प्रमाणात दिसून येत आहेत. हंगामी काळ्यात ते फळ खाल्ल्याने आरोग्यासाठी फायदेशीर असते. सीताफळ हे अतिशय उपयुक्त असे फळ आहे. सीताफळ खाण्यासाठी जितके स्वादिष्ट लागते तितकेच ते आरोग्यासाठी उत्तम असते. सीताफळ हे पित्तनाशक, पौष्टिक, रक्तवर्धक, वातदोष कमी करणारे फळ आहे. काही जणांना पिकलेल्या सीताफळ्याचा गर खायला आवडतो तर काही जणांना त्याच्यापासून तयार केलेले मिल्कशेक आणि बासुंदी, तर जाणून घ्या सीताफळ आरोग्यासाठी किती फायदेशीर आहे.

► **हृदयरोगापासून बचाव** – आजकालच्या दगदगीच्या जीवनशैलीमुळे हृदयावरील ताण दिवसेंदिवस वाढत चालला आहे. काम आणि चिंता यामुळे हृदयाचे आरोग्य बिघडण्याची शक्यता अधिक असते. हृदयाचे आरोग्य उत्तम राखण्यासाठी हृदयातील मांसपेशींना मॅनेशियमची गरज असते. सीताफळत भरपूर प्रमाणात मॅनेशियम असते. ज्यामुळे हृदयविकारापासून दूर राहण्यासाठी सीताफळ खाणे तुमच्यासाठी नक्कीच फायदेशीर ठरू शकते.

► **अशक्तपणा कमी होतो** – आजकाल योग्य पोषण न झाल्यामुळे आणि रक्ताचे प्रमाण कमी असल्यास अॅनिमियाचे प्रमाण दिवसेंदिवस वाढत चालले आहे. ज्यामुळे

रक्तवाढीसह पित्तनाशक आहे, वातदोषही कमी करते सीताफळ

नयेत. यासाठी डॉक्टरांचा सल्लाही आवश्यक आहे. अशावेळी बदामा पेवजी तुम्ही अक्रोड, पिस्त, शेंगदोणे किंवा काजू त्यालाखायला देऊ शकता.

► **बाळाला लहानपणापासून बदाम का खाऊ घालावेत?** – बाळाला लहानपणापासूनच बदाम खाऊ घातल्याने त्याची बुद्धी तल्लख होईल. बाळ कोणतीही गोष्ट लगेच शिकू शकेल. त्याला मेंदूशी संबंधित आजार होण्याची शक्यता कमी होईल. मुल मोठे झाल्यावर त्याची बुद्धी कमी असल्यास आई वडील निराश होतात. यामुळे त्या मुलाचे भविष्य देखील धोक्यात येते. म्हणून आई वडिलांनी लहानपणापासूनच या गोष्टीची काळजी घेतली आणि वयाच्या ६ महिन्यांपासून सांगितलेल्या पद्धतीप्रमाणे त्याला बदाम खाऊ घातले तर बाळ नक्कीच हुशार होईल.

लावा. तुम्हाला तुमचे डाग कमी झालेले दिसेल. (कोणत्याही त्वचेसाठी कापराचे तेल चालू शकते. पण तुमची त्वचा फारच नाजूक असेल तर त्याचा वापर करण्यापूर्वी सल्ला घ्या.)

► **जखम भरण्यास मदत** – जखम भरण्यासाठी हे कापूराचा उपयोग करू शकता. कापूराची गोळी चुरागळून तुम्हाला ती जखमेवर लावायची आहे. कापूरामुळे तुमच्या जखमेचे निजंतुकीकरण होते. तुमची जखम जलद गतीने सुकण्यास मदत होते. जखमेवर कापूर कुस्करून लावा. तुम्हाला आराम मिळेल. त्यामुळे तुम्ही जखम सुकण्यासाठी कापूराचा उपयोग नक्की करा.

► **केसांच्या वाढीसाठी कापूर चांगला** – केसांच्या वाढीसाठी कापूराचा उपयोग केला जातो. म्हणजे तुम्हाला उपा किंवा लिखांचा त्रास कमी करण्याचा उपयोग माहीत असेल तर त्यापलीकडे जाऊनही कापूराचा उपयोग केसांसाठी करू शकता. खोबरेल

सतत थकवा आणि चक्कर अशी लक्षणे जाणवतात. पुरुषांपेक्षा महिलांना या समस्येचा त्रास अधिक होत असते. मात्र सीताफळत लोह भरपूर प्रमाणात असते. त्यामुळे सीताफळ खाण्यामुळे शरीरातील लोहची कमतरता भरून निघू शकते.

► **दम्याचा त्रास कमी होतो** – ज्यांना अस्थमा अथवा दम्याचा त्रास असेल त्यांनी सीताफळ खाल्ल्यास चांगला फायदा होऊ शकतो. सीताफळमधील व्हिटॅमिन बी ६ श्वसनमार्गातील सूज कमी करण्यास मदत करते. ज्यामुळे इनफेक्शनचा त्रास कमी होतो आणि दम्यापासून नक्कीच आराम मिळू शकतो.

► **सुंदर दिसण्यासाठी खा** – सीताफळमुळे त्वचेचे आरोग्य चांगले राहू शकते. कारण सीताफळत व्हिटॅमिन ए आणि अँटीऑक्सिडंट भरपूर प्रमाणात असतात. ज्यामुळे त्वचेच्या पेशींचे कार्य सुरळीत चालते आणि त्वचा चमकदार आणि फ्रेश दिसते. शिवाय नियमित सीताफळ खाण्यामुळे चेहऱ्यावरील एजिंगच्या खुणा कमी प्रमाणात दिसतात. चेहऱ्यावरील सुरकुत्या कमी होतात.

► **गर्भधारणेसाठी वरदान** – गर्भधारणेत अपयश आल्यामुळे अनेक जोडप्यांचे आई-बाबा होण्याचे स्वप्न पूर्ण होत नाही. वास्तविक गर्भधारणेसाठी स्त्रीच्या शरीराला फॉलिक अॅसिडची गरज असते. जर फेलोपियन ट्यूबमध्ये दोष असतील तर ते फॉलिक अॅसिडमुळे कमी होतात. सीताफळत भरपूर प्रमाणात फॉलिक अॅसिड असते. ज्यामुळे गर्भधारणेच्या प्रक्रियेला नक्कीच चालना मिळू शकते. यासाठी आई होण्यासाठी प्रयत्न करत असाल तर सीताफळ खायला काहीच हरकत नाही. मात्र लक्षात ठेवा गर्भधारणेनंतर अती प्रमाणात सीताफळ खाल्ल्यास गर्भ पाताळाचा त्रास होण्याची शक्यता असते.

बदामाचे तेल नियमित वापरा, त्वचा, केसांचे आरोग्य वाढवा

- **हेल्दी स्कीनसाठी** : बदामाच्या तेलाचे अगणित फायदे आहेत. चेहऱ्याचा रंग उजळण्यासाठी आणि ग्लोसाठी बदाम हे फारच उपयुक्त आहे. हे त्वचेला पोषण देते, त्यामुळे त्वचा जास्त मुलायम होते. हे माईश्रला त्वचेमध्ये लॉक करते आणि पोर्सही ब्लॉक होऊ देत नाही.
- **त्वचा उजळण्यासाठी** : बदाम रोगनमध्ये असलेल्या अँटीऑक्सिडंट्समुळे त्वचेला फारच उपयुक्त आहे. त्वचा काळवंडली असेल आणि त्वचेवर ग्लो आणायचा असेल तर रोज चेहऱ्यावर बदाम रोगन तेलाने मालीश करा. यामुळे चेहऱ्यावरील ग्लो वाढेल.
- **डार्क सर्कल कमी करण्यासाठी** : रात्री झोपण्याआधी डोळ्यांच्या खाली या तेलाने हलकी मालीश केल्यास खूप फायदा होतो. रोज या तेलाचा वापर केल्याने डार्क सर्कल्स निश्चित कमी होतात.
- **अँटी- एजिंग** : या तेलातील अँटी एजिंग इफेक्टचा फायदा सर्वात जास्त आहे. या तेलाचा वापर रोज केल्यास त्वचा फ्रेश आणि तारुण्यमय राहते. यात असलेल्या व्हिटॅमिन आणि फॅटी अॅसिड्समध्ये एजिंग रिक्स्ट करण्याची आणि स्कीन सेल्सला नावीन्य देण्यासाठी सहायक आहे.
- **टॅनिंग रिमूव्ह करण्यासाठी** : बदाम तेलाचे फायदे अनेक आहेत पण सगळ्यात चांगला गुण असा की, हे तेल नॅचरल सनस्क्रीन म्हणूनही काम करतं. हे त्वचेला टॅनिंग आणि सनबर्नपासूनही वाचवतं. तसंच सूर्याच्या किरणांचा वाईट परिणामही दूर करतं.

- **डाग-विरहित त्वचेसाठी** : बदाम तेलाचा वापर करण्याने तारुण्यपिटिकांची समस्या दूर होते आणि तुम्हाला मिळते डागविरहित त्वचा. हा एक वापरलेला आणि अनुभवलेला फॉर्म्युला आहे. हे त्वचेला खाजेपासूनही सुटका देत आणि स्कीनला रिलॅक्स करतं.
- **कोरडेपणा दूर करण्यासाठी** : जर त्वचा कोरडी, निजीव आणि खरखरीत झाली असेल तर बदाम रोगनने चेहऱ्यावर चांगला मसाज करा. हे स्कीनचे ड्रायनेस घालवते आणि त्वचेला मुलायम बनवते. डासकरून थंडीच्या दिवसांमध्ये बदाम रोगन त्वचेसाठी अगदी औषधांप्रमाणे काम करते.

► **मेकअप रिमूव्हर म्हणून वापरा** **बदाम रोगन तेल** : चेहऱ्यावरील मेकअप काढण्यासाठी सर्वात चांगला पर्याय म्हणजे हे तेल, कारण हे फारच हलके आणि कमी चिकट असते. हे पोर्स चांगल्या रीतीने उघडते आणि मेकअपच्या सगळ्या खुणा दूर करते. बदाम तेल हे प्रत्येक प्रकारच्या त्वचेसाठी उपयुक्त आहे.

► **हमखास धूप आणि कापूर** आपले जातो. या कापूराचा सुगंध अनेकांना आवडतो. या कापूराचा उपयोग तुम्ही वेगवेगळ्या कारणांसाठी नक्कीच करून पाहिला असेल पण कापूराचा उपयोग तुम्हाला अन्य काही गोष्टींसाठीदेखील नक्की करायी येईल. आज कापूराचे वैज्ञानिक महत्त्व आणि धार्मिक महत्त्व जाणून घेऊया आणि कापूराचा वापर अन्य कसा करता येतील ते

मोदींच्या नेतृत्वात दिवन्स स्ट्रॅटेजी नक्षलवाद्यांच्या आत्मसमर्पणानंतर काय म्हणाले फडणवीस?

■ **बातमी /लेख, प्रीती दिपक नाईक**

पाच राज्यांमधील नक्षलवादी हल्ल्यांचा सूत्रधार आणि मोस्ट वॉन्टेड नक्षलवादी टॉप कमांडर मल्लोजुला वेणुगोपाल राव उर्फ भूपती याने सोमवारी (१३ ऑक्टोबर) रात्री उशिरा आपल्या ६० सहकाऱ्यांसह पोलिसांपुढे शस्त्र टाकली होती. त्यानंतर बुधवारी (१५ ऑक्टोबर) सकाळी मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी या सर्वांना भारतीय संविधानाची भेट देत त्यांचे समाजाच्या मुख्य प्रवाहात स्वागत केले. दरम्यान, आज झालेल्या आत्मसमर्पणामुळे महाराष्ट्रातील गडचिरोलीमध्ये नक्षलवादी चळवळ संपुष्टात आल्याचे म्हटले जात आहे. तसेच माओवाद्यांच्या आत्मसमर्पणानंतर उपस्थितांना संबोधित करताना देवेंद्र फडणवीस म्हणाले की, माओवादाच्या उच्चाटनासाठी दिवन्स स्ट्रॅटेजी वापरण्यात आली होती.

देवेंद्र फडणवीस म्हणाले की, आमच्या गडचिरोली जिल्ह्याने मागील ४० वर्षांहून अधिक काळापर्यंत माओवादाचा सामना केला. सुरुवातीच्या काळात चंद्रपूर, भंडारा, गोंदिया, गडचिरोली हा भाग माओवादांनी ग्रसित होता. त्यात विशेषतः गडचिरोली हा सीमावर्ती भाग फारच पिडलेला होता. या जिल्ह्याला तेलंगणा, छत्तीसगड आणि ओडिशा आदी इतर माओवादी भाग जोडलेला होता. हा भाग विकासापासून वंचित राहिला. ज्यावेळी कोंडापल्ले

गडचिरोली पोलीस आणि सी-१६ चे फडणवीसांकडून विशेष अभिनंदन
देवेंद्र फडणवीस म्हणाले की, माओवाद्यांच्या आत्मसमर्पणासाठी गडचिरोली आणि सी -16 पथकाचे मी विशेष अभिनंदन करेल. कारण यांनी या मोहिमेचे सातत्याने यशस्वी नेतृत्व केले आणि मोठ्या प्रमाणात ऑपरेशन्स केले. तेलतुंबडेसारखे अतिशय जहाल व अतिशय वरिष्ठ केडर यांना नेस्तनाबुत केले. सातत्याने एकीकडे विकास कामांच्या माध्यमातून आपण नवीन भरती बंद केली आणि दुसरीकडे जंगलात सातत्याने मोहिमा करून नक्षलवाद्यांना जेरबंद करण्याचे काम केले गेले. त्याचाच परिणाम म्हणून हळूहळू माओवाद्यांची भरती बंद झाली आणि त्यातून माओवादाला ओहोटी लागली, असा दावाही देवेंद्र फडणवीस यांनी यावेळी केला.

सीतारामच्या पीपल्स वॉर ग्रुप तयार केला. त्यानंतर तेव्हाचा आंध्रप्रदेश आणि गडचिरोलीचा भाग यात मोठ्या प्रमाणात माओवादी सक्रिय झाले. त्यातून इथल्या तरुणांच्या डोक्यात व्यवस्थेविरोधात संघर्ष निर्माण करण्यात आला. देवेंद्र फडणवीस म्हणाले की, भारतीय संविधानाच्या चौकटीत आपल्याला न्याय मिळू शकणार नाही, त्यामुळे या संविधानाने तयार केलेली व्यवस्था उलथवून टाकली पाहिजे. जंगलातून राज्य चालवून एक नवी व्यवस्था आपण तयार करूया, अशा

प्रकारचे स्वप्न त्यावेळी दाखवण्यात आले होते. त्यामुळे अनेक तरुण या स्वप्नाला भुलले आणि या व्यवस्थेतून समता प्रस्थापित होईल, असे त्यांना वाटले होते. पण ही समता केवळ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या संविधानातूनच येऊ शकते, याची कल्पना त्यांना नव्हती. त्यामुळे आमचे अनेक तरुण आणि आदिवासी समाजाचे युवक व युवती या माओवादी चळवळीच्या नादी लागले. हाती बंदुका आल्या आणि त्यांची मोठी स्वप्ने होती. पण हळूहळू सगळ्या स्वप्नांचा खरा

चेहरा हा समोर यायला लागला. त्यामुळे आज आपण सोनू उर्फ भूपती यांचे आत्मसमर्पण घेतले आहे. देवेंद्र फडणवीस म्हणाले की, भूपती यांचे आत्मसमर्पण यासाठी महत्त्वाचे आहे की, तो पॉलिट ब्युरो सेंट्रल समितीचे सदस्य आहेत. पण ४० वर्षांपूर्वी ज्यावेळी याठिकाणी अहेरी, सिरोंचा या भागात नवीन दलम सुरू झाले, त्यावेळी त्या दलमची सुरुवात करणारे त्यांना बौद्धिक व सर्व प्रकारचे लॉजिस्टिक देणारा हा भूपती होता. त्याचा भाऊ हा देखील त्याच्यातच होता. मग हळूहळू

तेरीमेली दलम असेल, चामुशीं दलम असेल, टिपागड दलम असेल, असा विस्तार होत गेला. त्यांच्या नेतृत्वात एक फार मोठी सेना उभी राहिली, असा दावा फडणवीस यांनी केला.

मोदींच्या नेतृत्वात दिवन्स स्ट्रॅटेजी
देवेंद्र फडणवीस म्हणाले की, आताच्या तेलंगणाचा काही भाग, आपल्या गडचिरोलीचा काही भाग आणि बाजूच्या छत्तीसगडच्या भागात माओवादींचा म्होरक्या भूपती याने जबाबदारी स्वीकारली होती आणि त्याने एक प्रचंड मोठा लढा सुरू केला होता. पण मागील १० वर्षांत पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वात एक दिवन्स स्ट्रॅटेजी तयार झाली. या रणनीती अंतर्गत प्रशासन व विकास हा समाजाच्या शेवटच्या व्यक्तीपर्यंत पोहोचवण्याचा प्रयत्न झाला. तर दुसरीकडे जे लोक शस्त्र घेऊन हिंसाचार करत आहेत, त्यांच्यापुढे दोनच पर्याय राहिले पाहिजे. एकतर त्यांनी शस्त्र सोडून मुख्य प्रवाहात यायचे अन्यथा पोलीस कारवाईला सामोरे जायचे. अशाप्रकारच्या रणनीती गेल्या काही वर्षांत केंद्रीय गृहमंत्री अमित शहा यांनी या देशातून माओवाद हद्दपार करण्यासाठी मोदींच्या नेतृत्वात एक बृहद स्ट्रॅटेजी तयार केली. या स्ट्रॅटेजीच्या अंतर्गत मोठ्या प्रमाणात देशातून माओवादाचे उच्चाटन होत आहे, असा विश्वास फडणवीस यांनी व्यक्त केला.

स्वदेशी बनावटीचे स्वदेशी ‘तेजस’ नाशिकमधून घेणार भरारी!

■ **नाशिक। प्रतिनिधी,**

भारतीय आकाश आता अधिक स्वदेशी होणार आहे! देशाच्या संरक्षण सामर्थ्याचे प्रतीक असलेले स्वदेशी लढाऊ विमान ‘तेजस एमके-१ ए’ आता नाशिकच्या भूमीतून आकाशात झेपावण्यास सज्ज झाले आहे. ह्यमेट इन इंडियाह्या या ध्येयाचे साक्षात रूप असलेले हे विमान शुक्रवारी (दि. १७) सकाळी साडेअकराला पहिली ऐतिहासिक भरारी घेणार आहे. संरक्षणमंत्री राजनाथ सिंह यांच्या प्रमुख उपस्थितीत हा सोहळा होणार असून, यावेळी एचएएल प्रकल्पात कार्यान्वित करण्यात आलेल्या एचटीटी-४० या प्रशिक्षणाशी विमानाच्या दुसऱ्या उत्पादन साखळीचे उद्घाटन करण्यात येणार आहे. हा क्षण केवळ नाशिकसाठीच नव्हे, तर संपूर्ण भारताला अभिमानास्पद आहे.

नाशिक येथेही उत्पादन साखळी कार्यान्वित केली आहे. स्वदेशी तेजसच्या आधी या प्रकल्पात सुमारे ३०० सुखोई लढाऊ विमानांची बांधणी करण्यात आली होती. अलीकडेच मिग-२१ च्या निवृत्तीनंतर हवाई दलाची ताकद सहा दशकांतील सर्वात कमी पातळीवर येण्याच्या मार्गावर आहे.

या पार्श्वभूमीवर एचएएल हलक्या तेजस लढाऊ विमानांचे उत्पादन वाढविण्यासाठी प्रयत्न शील आहे. त्या अंतर्गत बंगळुरू येथे दोन तर नाशिकमध्ये एक उत्पादन साखळीचे नियोजन करण्यात आले. त्यासाठी सुमारे १५० कोटींची गुंतवणूक करण्यात आली. नाशिक प्रकल्पात वार्षिक आठ विमानांची निर्मिती होईल. पुढील काही वर्षांत भारतीय हवाई दलाच्या ताप्यात जवळपास २०० तेजस लढाऊ विमानांच्या नवीनतम आवृत्ती समाविष्ट केल्या जाणार आहेत. स्वदेशी बनावटीचे हलके तेजस हे ४.५ पिढीतील विमान मानले जाते. तेजस विमानाच्या संकल्पनेपासून ते त्याच्या चाचणीपर्यंत, भारतीय हवाई दलाचा चमू या निर्मिती प्रक्रियेत सहभागी होता.

१७ हजार गावे वनहक्कासाठी पात्र 'पेसा'मध्ये ५०% पेक्षा जास्त आदिवासी लोकसंख्येच्या गावांचाही समावेश करा - उपमुख्यमंत्री पवार

■ **मुंबई। प्रतिनिधी,**

राज्यात सुमारे १७ हजार गावे सामुदायिक वनहक्क मिळण्यासाठी पात्र असून आतापर्यंत केवळ ५ हजार गावांना सामुदायिक वनहक्क देण्यात आले आहेत. उर्वरित गावांना सामुदायिक वनहक्क देण्यासंदर्भात आदिवासी विकास व अन्य सर्व संबंधित यंत्रणांनी प्राधान्याने कार्यवाही करावी. वंचित आदिवासी, गरीब समाजाला सर्व योजनांचे लाभ द्यावेत. अंशतः वनहक्काच्या पात्र दाव्यांवर तातडीने सुनावणी घेऊन जळगाव, धुळे, नंदुरवार जिल्हाधिकाऱ्यांनी ते निकाली काढावेत, असे निर्देश उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांनी दिले.

पंचायत विस्तार (अनुसूचित क्षेत्र) (पेसा) मध्ये १ हजार ७३४ आदिवासी बहुल गावांचा नव्याने समावेश करण्याबाबत केंद्र सरकारकडे नोव्हेंबरच्या पहिल्या आठवड्यापर्यंत प्रस्ताव पाठवावा. जंगल नसलेल्या परंतु ५० टक्क्यांपेक्षा जास्त आदिवासी लोकसंख्येच्या गावांचाही 'पेसा'मध्ये समावेश करावा. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांचे प्रधानमंत्री आवास योजनेअंतर्गत 'सर्वांसाठी घरे' या योजनेअंतर्गत प्रत्येक लाभार्थ्याला घरकुल मिळवून देण्याचे स्वप्न आहे. या योजनेची सर्व महानगरपालिका, नगरपालिका, ग्रामपंचायत क्षेत्रांमध्ये प्रभावीपणे अंमलबजावणी करून निरामाप्रमाणे सर्व कब्जाधारकांना जमिनीचा मालकी हक्क मिळव्यासंदर्भात येणाऱ्या अडचणी दूर करून त्यांना घरे देण्यात यावीत, असे निर्देश अजित पवार यांनी दिले.

उपमुख्यमंत्री अजित

एरंडोल येथे उपप्रकल्प कार्यालय सुरू करावे
जळगाव जिल्ह्यात 'पेसा' क्षेत्र वगळता उर्वरित काही तालुक्यांमध्ये नऊ लाखांपेक्षा जास्त आदिवासींची संख्या असून त्यांच्यासाठी एरंडोल हे मध्यवर्ती ठिकाण असल्यामुळे या ठिकाणी आदिवासी विकास विभागाचे उपप्रकल्प कार्यालय सुरू करण्यासंदर्भात प्रस्ताव सादर करावा, असे निर्देशही उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांनी दिले.

पवार यांच्या अध्यक्षतेखाली मंत्रालयातील त्यांच्या समिती कक्षात वनहक्क कायदा २००६ च्या प्रभावी अंमलबजावणीसंदर्भात तसेच जळगाव, धुळे, नंदुरवार जिल्ह्यातील आदिवासींच्या विविध विषयांसंदर्भात बैठकीचे आयोजन करण्यात आले होते.

या बैठकीला आदिवासी विकास मंत्री अशोक ऊर्दके, कृषिमंत्री दत्तात्रय भरणे, क्रीडा व युवक कल्याण मंत्री माणिकराव कोकाटे, सहकार मंत्री बाबासाहेब पाटील, मदत व पुनर्वसन मंत्री मकरंद पाटील, राज्यमंत्री मेघना बोर्डीकर, लोकसंघर्ष समितीच्या प्रमुख प्रतिभा शिंदे, आदिवासी विकास विभागाचे अपर मुख्य सचिव मिलिंद म्हैसकर, महसूल विभागाचे अपर मुख्य सचिव विकास खारगे, मदत व पुनर्वसन विभागाच्या प्रधान सचिव विनिता वेद सिंगल, नियोजन विभागाचे प्रधान सचिव सौरभ विजय, कृषी विभागाचे प्रधान सचिव विकासचंद्र रस्तोगी, सहकार व पुनर् वन विभागाचे प्रधान सचिव विभागाचे प्रधान सचिव एकनाथ डवले, वित्त विभागाच्या सचिव शैला ए., उपमुख्यमंत्र्यांचे सचिव

डॉ. राजेश देशमुख हे मंत्रालयातून तर नाशिकचे विभागीय आयुक्त प्रवीण गेडाम, आदिवासी विकास आयुक्त लीना बनसोड, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्थेच्या आयुक्त दीपा मुधोळ - मुंदे, जळगावचे जिल्हाधिकारी रोहन घुगे, धुळ्याच्या जिल्हाधिकारी भाग्यश्री विसपुते आदी दूरदृश्य संवाद प्रणालीद्वारे उपस्थित होते.

आदिवासी वनपट्टेधारकांना सातबाराप्रमाणे पीक कर्ज, गोपीनाथ मुंदे अपघात विमा योजना, वारसा हक्क आदी योजनांचा लाभ मिळवून द्यावा. वनपट्टेधारकांना फार्मर आयडी ओळखपत्र मिळेपर्यंत आधार कार्डवर आधारित लाभ देण्यात यावे. वनपट्टा मिळाल्यानंतर एखाद्या व्यक्तीचा मृत्यू झाल्यास त्याच्या वारसांनाही लाभ मिळावा. वनपट्टेधारकांच्या पिकांचे नुकसान झाल्यास त्यांना नुकसानभरपाई देण्यात यावी. यासाठी शासन निर्णयात योग्य त्या सुधारणा करण्यात याव्यात. राज्यातील सर्व वनपट्टेधारकांना त्यांच्या मागणीनुसार विविध कार्यकारी सोसायटीचे सदस्य करून कर्जपुरवठा करावा, असे अजित पवार यांनी सांगितले.

मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांच्या अध्यक्षतेखाली महाराष्ट्र बांबू उद्योग धोरण जाहीर शेतकऱ्यांना पर्यावरणपूरक शाश्वत उत्पन्नाचा पर्याय उपलब्ध होणार... ५० हजार कोटींची गुंतवणूक

■ **मुंबई। प्रतिनिधी,**

राज्यातील शेतकऱ्यांना पर्यावरणपूरक व शाश्वत उत्पन्नाचा पर्याय उपलब्ध करून देण्यासाठी महाराष्ट्र सरकारने महाराष्ट्र बांबू उद्योग धोरण २०२५ अंमलात आणले आहे. महाराष्ट्र बांबू धोरण २०२५ हे पुढील पाच वर्षे राबवण्यात येणार आहे. यामुळे राज्यात ५० हजार कोटींची गुंतवणूक व ५ लाखांहून अधिक रोजगारनिर्मिती होणार आहे. मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांच्या अध्यक्षतेखाली मंगळवारी झालेल्या मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत याला मंजुरी देण्यात आली आहे. जागतिक स्तरावर आणि देशांतर्गत बांबू उत्पादनात महाराष्ट्राचे स्थापन आणखी बळकट होणार आहे.

राष्ट्रीय बांबू मिशन आणि महाराष्ट्र मिशन २०२३ शी सुसंगत असे हे धोरण असेल. पुढील पाच वर्षांच्या कालावधीत हे धोरण राबविले जाईल. या धोरणात बांबू शेतकरी उत्पादक संघटना, कंत्राटी शेती आणि ऊर्जा, उद्योग आणि इतर घरगुती क्षेत्रांमध्ये बांबूच्या वापराला

१ हजार ५३४ कोटी रुपयांची तरतूद!
महाराष्ट्र बांबू धोरण २०२५-२०३० राबविण्यासाठी १ हजार ५३४ कोटी रुपयांच्या तरतुदीस मंजूरी देण्यात आली. तर २० वर्षांच्या कालावधीसाठी ११ हजार ७९७ कोटी रुपयांच्या तरतुदीस मान्यता देण्यात आली.

प्रोत्साहन देण्यात येणार आहे. यासाठी पायाभूत सुविधा म्हणून अँकर युनिट्स आणि सामायीक सुविधा केंद्रांसह सुरु करण्यात येणार आहेत. तसेच राज्यभरात १५ बांबू क्लस्टरसं स्थापन करण्यात येतील. याशिवाय दुर्गम भागातील बांबू कारागीरांसाठी सूक्ष्म सामायिक सुविधा केंद्रे सुरु करण्यात येतील. यात शेतकऱ्यांपर्यंत माहिती पोहचविण्यासाठी, त्यांचे प्रशिक्षण कार्यक्रम कार्यक्रम आयोजित केले जातील. यासाठी आवश्यक तेथे आंतरराष्ट्रीय संस्थांसोबत सामंजस्य करार केले जातील.

बांबूशी निगडित प्रक्रिया उद्योगांना व्याज अनुदान, वीज अनुदान तसेच मुद्रांक शुल्क व वीज शुल्क सवलती

दिल्या जातील. याशिवाय बांबू क्षेत्रातील नवोन्मेषावर आधारित स्टार्टअप्स आणि सूक्ष्म, लघु व मध्यम उपक्रमांसाठी व्हॅचर भांडवल निधी म्हणून ३०० कोटी रुपयांच्या तरतुदीलाही मान्यता देण्यात आली. महाराष्ट्रात आशियायी विकास बँकेच्या सहकार्याने बांबू विकास प्रकल्प राबविण्यासाठी सुमारे ४ हजार २७१ कोटी रुपयांचा प्राथमिक अहवाल केंद्र सरकारला

सादर करण्यात आला आहे.

बांबूची बाजारपेठ ८८.४३ अब्ज डॉलरवर

जगात बांबूची बाजारपेठ २०३० पर्यंत ८८.४३ अब्ज अमेरिकन डॉलर्स इतकी होणार आहे. सध्या भारताची बांबू निर्यात ही २.३ टक्के इतकी आहे. भारतातील बांबू उद्योग २८ हजार कोटींचा आणि बांबूचे वन क्षेत्र ४ टक्के इतके आहे. देशाची दरवर्षीची बांबू उत्पादन क्षमता ३२ लाख ३ हजार टन इतकी आहे.

बांबू उत्पादन क्षमता १५७.१२ लाख टनापर्यंत जाणार!

महाराष्ट्रात बांबू लागवडीखालील क्षेत्र हे भारतातील तिसऱ्या क्रमांकाचे म्हणजेच १.३५ दशलक्ष हेक्टर आहे. महाराष्ट्राचे २०२२ मधील बांबू उत्पादन ९ लाख ४७ हजार टन होते. सध्या अमरावती, सिंधुदुर्ग आणि भंडारा जिल्ह्यातील पडीक जमीन लक्षात घेता, बांबू उत्पादनाची क्षमता दरवर्षी सुमारे १५७.१२ लाख टन होऊ शकते.

आधी ब्लॅकमेलिंग, नंतर वडिलांनाही मारहाण, विरारमध्ये तरुणीची आत्महत्या

■ **विरार। प्रतिनिधी,**

प्रियकराने अश्लिल छायाचित्रांच्या आधारे केलेले ब्लॅकमेलींग, वडिलांना महाविद्यालयात केलेली मारहाण यामुळे नैराश्यात गेलेल्या २० वर्षीय तरुणीने राहत्या इमारतीच्या ४ थ्या मजल्यावरून उडी मारून आत्महत्या केल्याची घटना घडली आहे. ऋचा पाटील (२०) असे या मुलीचे नाव आहे. याप्रकरणी विरार पोलीस

ठाण्यात गुन्हा दाखल करण्यात आला आहे. तक्रारीनुसार, ऋचा ही विरार पूर्वेच्या नाना नानी पार्कमधील शिव शंभो अपार्टमेंटमध्ये रहात होती. ती विवा महाविद्यालयात बी कॉमच्या शेवटच्या वर्गात शिकत होती. या महाविद्यालयात शिकण्याऐवजी एका तरुणाशी तिचे प्रेमसंबंध होते. या मुलाने तिची अश्लिल छायाचित्रे काढली होती. त्यामुळे ऋचा व्यथित

होती. याबाबत तिचे वडील सचिन पाटील यांनी विचारणा केल्यावर तिने हा प्रकार सांगितला. सोमवारी सकाळी ऋचाचे वडील महाविद्यालयात गेले आणि संबंधित मुलाला जाब विचारला. मुलगा बाहेरून काही

मुले घेऊन आला आणि मुलीच्या वडिलांनाच मारहाण केली. महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांपर्यंत हे प्रकरण गेले. मात्र प्राचार्यांनी मुलावर कारवाई करण्याऐवजी मुलीला माफी मागवल्या लावली, असे पालकांनी बोलताना सांगितले.

हा प्रकार ऋचाला सहन झाला नाही. दुपारी ती वडिलांसोबत घरी आली. दिडच्या सुमारास तीने इमारतीच्या

४ थ्या मजल्यावरून उडी मारून आत्महत्या केली. तिला उपचारासाठी खासगी रुग्णालयात दाखल करण्यात आले होते. मध्यरात्री दिड वाजता तिचा मृत्यू झाला. याप्रकरणी वसई पोलीस ठाण्यात अपमृत्युची नोंद करण्यात आली होती. हा गुन्हा विरार पोलिसांकडे वर्ग करण्यात आला आहे.

रुग्णालयात नेल्, मात्र तोपर्यंत मुलाने आईच्या कुशीतच प्राण सोडले होते. **काय झाले नेमके?**
जेवताना घशात काहीतरी अडकल्याने लेकराला स्वास घेण्यासाठी त्रास होऊ लागला. आपल्या नऊ वर्षांच्या मुलाला थेट खांद्यावर घेऊन मातेने जवळच्याच खाजगी डॉक्टरांकडे धाव घेतली. परंतु खाजगी

डॉक्टरांनी अत्यवस्थ मुलाला पालिकेच्या बिटको रुग्णालयात घेऊन जाण्याचा सल्ला दिला. या मातेने लागलीच रस्त्यावर येऊन तिच्या मुलाला बिटको रुग्णालयात नेण्यासाठी रिश्का चालकराच्या विनवण्या केल्या, मात्र रिश्का चालकांनी या हातबल मातेच्या असहायतेकडे दुर्लक्ष करत जराही माणुसकी दाखवली नाही.

हे दैनिक मालक, मुद्रक, प्रकाशक व संपादक - डॉ. श्री. दिपक मोरेश्वर नाईक यांनी सोमाणी प्रिंटींग प्रेस, कार्यालय - गाला नं. ४, एन. के. इंडस्ट्रीयल इस्टेट, प्रवासी इंडस्ट्रीयल इस्टेटच्या बाजूला, गेट नं. २, गोरेगाव (पूर्व) मुंबई ४०००६३ (महाराष्ट्र) , येथे छापून रुम नं. १०३, कुणाल कुटीर बी बिल्डींग, नवघर रोड, हनुमान मदिराजवळ, भाईंदर (पूर्व), जि. ठाणे ४०११०५ (महाराष्ट्र) येथे प्रसिद्ध केले. संपादक - डॉ. श्री. दिपक मोरेश्वर नाईक, पीआरबी कायद्यानुसार संपादकीय जबाबदारी यांची राहिल, सर्व वाद आणि दावे ठाणे न्यायालयीन कक्षच्या आधील राहतील. (या वर्तमानपत्रात प्रसिद्ध होणाऱ्या बातम्या /लेख / जाहिराती यांची जबाबदारी संबंधीत वार्ताहर, लेखक, आणि जाहिरात प्रतिनिधी यांच्यावर राहिल.) भ्रमणध्वनी - ७४००००१४७४. Email : marathiekikaran2021@gmail.com